

Prof. dr hab. Axel Holvoet
Uniwersytet Warszawski
Wydział Polonistyki
Katedra Językoznawstwa Ogólnego,
Wschodnioazjatyckiego Porównawczego i Bałtystyki
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa

Ocena dorobku naukowego
oraz osiągnięcia habilitacyjnego
dr Danuty Roszko

Dr Danuta Roszko studiowała filologię białoruską na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując dyplom magistra w 1989 r. Po uzyskaniu magisterium odbyła roczny staż naukowy na Uniwersytecie Wileńskim. Posiada ponadto świadectwa ukończenia studiów podyplomowych w zakresie pedagogiki specjalnej i integracyjnej. Od roku 1993 jest związana z Instytutem Sławistyki PAN, gdzie w roku 2005 obroniła pracę doktorską pt. *Funkcjonalne odpowiedniki litewskiego perfectum w litewskiej gwarze puńskiej i w języku polskim*. Działa w ramach prac Zespołu Lingwistyki Korpusowej i Semantyki. Na jej działalność naukową składają się indywidualne badania, udział w pracach zespołowych w zakresie inżynierii lingwistycznej (lingwistyka korpusowa i tworzenie baz tłumaczeniowych dla języka litewskiego), współpraca z zagranicznymi ośrodkami badawczymi w ramach wspólnych projektów badawczych oraz działalność organizacyjna.

Podstawowe zakresy tematyczne działalności naukowej Habilitantki to badania konfrontatywne, lingwistyka korpusowa, słowniki elektroniczne i badania dialektologiczne.

Wymienione zakresy tematyczne nie są rozłączne: gwara litewska Puńska jest obiektem jednego projektu korpusowego Habilitantki (myślę tu o tworzonym przez nią „Eksperymentalnym korpusie litewskiej gwary puńskiej w Polsce”), i zajmuje ona wydatną pozycję w jej badaniach konfrontatywnych. Warto podkreślić jest to, że gwara puńska jest tu traktowana jako pełnowartościowy obiekt badań obok litewskiego języka literackiego, tzn. jako autonomiczny system językowy wymagający takich samych narzędzi opisu, jak i język literacki, a nie jako odmiana lokalna sprowadzająca się do zbioru osobliwości fonetycznych, morfologicznych i leksykalnych rozpatrywanych przez pryzmat odmiany standardowej. Jest to zgodne z dominującą obecnie tendencją w językoznawstwie teoretycznym i typologicznym: coraz częściej widzimy, jak dokładne badania nad gwarami ujawniają nieraz unikalne, wcześniej nieznanne zjawiska i kategorie morfoskładniowe i składniowe. W tym sensie publikacje naukowe dr Danuty Roszko stanowią nową jakość również w kontekście dialektologii litewskiej. Dialektologia jest bowiem dziedziną badań, której co prawda we współczesnym językoznawstwie litewskim poświęca się należyłą uwagę, jako że gwary stanowią ważną część dziedzictwa narodowego, którą należy utrwalić dla przyszłych pokoleń, ale badania dialektologiczne nie wyzwoliły się jeszcze z dziewiętnastowiecznej tradycji filologicznej. Co prawda dygitalizacja dotknęła również tej gałęzi badań, ale głównie w zakresie archiwizowania i udostępniania zbiorów, nie zaś w zakresie metod badawczych. Nie widać jakoś młodych litewskich językoznawców, wykształconych w zakresie współczesnego

językoznawstwa, którzy by sięgali po bogaty materiał gwar litewskich w celu badania zjawisk morfoskładniowych czy składniowych. Dlatego sądzę, że badania dr Danuty Roszko mogą zostać źródłem natchnienia dla badaczy na Litwie.

Omawiając publikacje naukowe, które Habilitantka dołączyła do swojego wniosku, pominię książkę *Funkcjonalne odpowiedniki litewskiego perfectum w litewskiej gwarze puńskiej i w języku polskim*, gdyż jest ona oparta na obronionej w 2005 r. pracy doktorskiej. Nadmienię jedynie, że chodzi tu o studium nad perfectum gwary puńskiej w zestawieniu z litewskim językiem literackim oraz z polszczyzną, która tej kategorii, jak wiadomo, nie posiada (choć są oznaki tworzenia się nowego perfectum w postaci konstrukcji typu *mam załatwione* itp.). Analiza jest oparta na modelu sieci Petriego, który w nowszych próbach modelowania systemów czasowych z powodzeniem zajmuje miejsce klasycznego modelu Reichenbacha. Tematyka perfectum została poruszona również w artykułach B-2-7 i B-2-9.

Przedstawiona jako główne osiągnięcie naukowe książka *Zagadnienia kwantyfikacyjne i modalne w litewskiej gwarze puńskiej (na tle literackich języków polskiego i litewskiego)* jest zbiorem tekstów o tematyce wykraczającej nieco poza wymienione w tytule zagadnienia. Można ją polecić czytelnikom zainteresowanym nie tylko zagadnieniami struktury składniowej i semantycznej frazy imiennej oraz modalności, ale również sytuacją gwar litewskich w Polsce i stanem badań nad nimi oraz lingwistyką korpusową. Książka zawiera wstęp poświęcony mniejszości litewskiej i gwarom litewskim w Polsce, oraz głównym cechom tych gwar na tle pozostałych odmian języka litewskiego; przegląd osiągnięć polskiej lingwistyki korpusowej w zakresie litewszczyzny; oraz krótki, ale cenny szkic gramatyki konfrontatywnej litewskiej gwary puńskiej, litewskiego języka literackiego oraz polszczyzny. Pozostała część książki składa się z trzech szczegółowych studiów konfrontatywnych dotyczących za każdym razem tych samych języków—litewszczyzny w jej odmianie literackiej i gwarowej puńskiej, oraz polszczyzny—oraz obejmujących trzy zakresy systemu językowego, mianowicie określoność i nieokreśloność frazy imiennej, modalność epistemiczną (tutaj nazywaną hipotetyczną) i ewidencjalność (tutaj nazywaną imperceptywnością). Dla czytelnika nie posiadającego wstępnej wiedzy na temat języka litewskiego oraz używanych w granicach Polski odmian tego języka omawiana tu książka może być pierwszym wprowadzeniem, ilustrującym zarazem, jak dialekt niewielkiej mniejszości etnicznej może stać się obiektem badań lingwistycznych oraz eksperymentów w zakresie lingwistyki korpusowej. Co do zawartych w książce studiów nad wymienionymi kategoriami gramatycznymi, to przełomowymi w sensie teoretycznym nie można ich nazwać. Stosowane taksonomie są przejęte z wcześniejszych publikacji, głównie z Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej opracowanej w Instytucie Sławistyki PAN we współpracy z językoznawcami z Bułgarii. Realizowane tam koncepcje nie są przedstawiane w omawianej tu książce, nie znajdujemy też dyskusji nad tym, czy schematy opracowane w gramatyce bułgarsko-polskiej dają się przełożyć na grunt litewski. Wyodrębnione wcześniej typy wyrażen są prezentowane w postaci etykietek typu 'ogólność zwyczajowa', 'ogólność właściwa' itp., i czytelnik nie otrzymuje nawet definicji i krótkiego omówienia tych pojęć, lecz musi się zadowolić odsyłaczem do wcześniejszych publikacji. Struktura pracy wpływa oczywiście z obranej metodologii: podstawą wszelkich porównań jest metajęzyk oparty, na przykład—w wypadku kategorii określoności—na teorii kwantyfikacji. Zastosowanie apriorycznych schematów do materiału językowego napotyka jednak zawsze na pewne trudności często wymuszające korekty w opracowanym modelu, a przy obranym tu sposobie podawaniu materiału ewentualne aspekty problematyczne są niejako zamiatane pod dywan. Czytelnik

nie ma możliwości śledzić, jak Autorka zmagą się z tematem i ostatecznie dochodzi do wniosków, które podaje czytelnikowi jako wynik badania: zamiast tego Autorka autorytatywnie podaje, jako jedynie słuszną, klasyfikację wypracowaną we wcześniejszych publikacjach, i wypełnia ją treścią. Niemniej trzeba podkreślić, że książka podaje niemało pożytecznej informacji o systemie gramatycznym gwary puńskiej.

Tematy gramatyczne poruszone w omówionej książce są też przedmiotem krótszych opracowań w postaci artykułów. Leksykalne wykładniki modalności epistemicznej (zwanej tu hipotetyczną) są omawiane w pozycjach A-9, A-10, B-3-3 i B-3-12. Tematyka kwantyfikacji imiennej pojawia się w pozycji B-3-7. Tematem nie pojawiającym się w książce lecz rozwijanym w kilku artykułach (poz. A-2, B-2-8, B-3-10 i B-3-11) jest tzw. praeteritum frekwentatywne. Temat w literaturze nie jest nowy, ale Autorka prezentuje oryginalne i ciekawe podejście, zakładając, że znaczenie danej formy opiera się na ukrytej warunkowości.

Duży blok tematyczny stanowią publikacje dotyczące lingwistyki korpusowej. Ich celem jest informowanie społeczności naukowej o projektach korpusowych obejmujących język litewski. Są to „Równoległy korpus polsko-bułgarsko-litewski“ (A-1, B-2-2, B-3-2, B-3-5), „Eksperymentalny korpus polsko-litewski“ (A-5) i „Eksperymentalny korpus litewskiej gwary puńskiej“ (A-3, A-4). Artykuły nie mają funkcji wyłącznie informacyjnej lecz zawierają też refleksje nad wkładem korpusów równoległych w badania konfrontatywne, nad problemami tagowania gramatycznego itp.

Działalność Habilitantki w zakresie badań nad mniejszością litewską w Polsce i jej gwarami jest wielostronna. Wśród dołączonych do wniosku prac znajdujemy studia na temat świadomości narodowej polskich Litwinów (A-8, B-2-1, B-2-4, B-3-1, B-3-8). Jako pracę bliższą zainteresowaniom tradycyjnej dialektologii można wymienić artykuł B-2-3 o zapożyczeniach leksykalnych w gwarze puńskiej.

Na pozytywne aspekty działalności badawczej dr Danuty Roszko wskazano już powyżej kilkakrotnie. Eksperymentalny korpus litewskiej gwary puńskiej jest projektem nowatorskim i bardzo cennym, włączenie gwary puńskiej do badań konfrontatywnych na równi z językami standardowymi również jest warte naśladowania. Dogłębne zbadanie używanych w Polsce odmian języka litewskiego pod względem strukturalnym i socjolingwistycznym jest ważnym zadaniem polskiej lituanistyki, i prace dr Danuty Roszko reprezentują tu, na tle osiągnięć badaczy wcześniejszych pokoleń takich jak Tamara Buch, Michał Hasiuk czy Wojciech Smoczyński, zupełnie nowy paradygmat badań nad dialektalnymi odmianami językowymi.

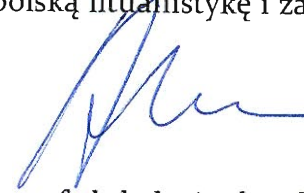
Po stronie minus należy wymienić słabe osadzenie omawianej w pracach problematyki w światowej literaturze lingwistycznej. Cytowana literatura obejmuje głównie prace opublikowane w Polsce, poza tym też gramatyki litewskie i klasyczną litewską literaturę gramatyczną, z rzadka tylko fundamentalne opracowania z międzynarodowej literatury ogólnolingwistycznej i typologicznej. Jest to uderzające, ponieważ nowych opracowań zarówno syntetycznych jak i szczegółowych dotyczących poruszonych w publikacjach zagadnień, takich jak określoność i kwantyfikacja, modalność i ewidencjalność, nie brakuje. Stosowana metoda i perspektywa badań warunkują, oczywiście, zakres cytowanej literatury. Sympatie Autorki są, zdaje się, po stronie semantyki formalnej, więc nie dziwi słaba obecność w bibliografii opracowań napisanych, powiedzmy, w duch gramatyki kognitywnej. Niemniej braki w zakresie semantyki formalnej też rzucają się w oczy. Autorka opiera się na koncepcjach prof. V Koseskiej z lat 80-tych, ale nowsza literatura jest słabo obecna. Nie widać

np., w zakresie kwantyfikacji i określoności, zbioru *Quantification in Natural Languages* (Bach et al. 1995), w zakresie generyczności (znaczeń 'ogólności zwyczajowej' i 'ogólności właściwej' wg określeń Autorki) brak artykułów zawartych w *The Generic Book* (Carston & Pelletier, 1995), studiów Krifki nt. generyczności określonej i nieokreślonej (*D-generics, I-generics*) itp.—wymieniam tu tylko kilka tytułów, z którymi mnie samemu przyszło się zetknąć, choć nie mogę twierdzić, że jestem dobrze czytany w literaturze w zakresie semantyki formalnej. Ponadto w badaniach nad językami naturalnymi konieczne jest też uwzględnienie literatury typologicznej, aby można było ustalić zakres zróżnicowania wyrażen językowych, jaki opis formalny powinien być w stanie sformalizować. I tak np. w studium dotyczącym m.in. wyrażania różnych typów nieokreśloności oczekujemy przynajmniej wzmianki o fundamentalnej pracy Haspelmatha z roku 1997 (*Indefinite Pronouns*, Oxford: Clarendon Press), uwzględniającej też, m. in., materiał litewski. Ze studiów opartych na opracowanej przez Haspelmatha mapie semantycznej i dotyczących języka litewskiego warto wymienić artykuł Kozhanova („Notes on the use of Lithuanian indefinite pronouns”, *Baltic Linguistics* 2, 2011). Publikacji tej, dotyczącej właśnie gwar litewskich, również nie ma w bibliografii, choć ukazał się on w polskim czasopiśmie. W zakresie określoności brak np. znanej syntezy Chr. Lyonsa z 1999 (*Definiteness*, CUP), stanowiącej punkt odniesienia dla wielu autorów, oraz bardzo licznych publikacji anglojęzycznych z ostatniego dwudziestolecia. To samo można powiedzieć o tekstach dotyczących modalności i ewidencjalności, gdzie już sama użyta terminologia nie byłaby dla czytelnika spoza Polski rozpoznawalna. Jaskrawym przykładem tego stanu rzeczy jest podane w artykule B-3-9 (*O sovremennykh sopostavitel'nykh issledovanijach...*) wyliczenie terminów stosowanych w literaturze na oznaczenie ewidencjalności: figuruje tu 14 terminów, ale brakuje podstawowego, jedyne obecnie stosowanego w literaturze anglojęzycznej, mianowicie *evidential, evidentiality* (co najmniej od przełomowego zbioru artykułów *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, ed. Chafe & Nichols 1986, por. pracę syntetyczną Aikhenvald, *Evidentiality*, Oxford University Press, 2004).

Brak osadzenia w literaturze przedmiotu zazwyczaj bywa przeszkodą na drodze do opublikowania artykułów w liczących się czasopismach. Nie chcę bynajmniej deprecjonować wydawnictw, w której Autorka publikuje swoje artykuły, ale są to głównie wewnętrzne wydawnictwa jednej instytucji, mianowicie tej, w której pracuje Habilitantka, przede wszystkim *Studia Kognitywne* i *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. Takie zamknięcie się w jednym środowisku nie sprzyja wymianie idei i ścieraniu się koncepcji.

Przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu stopnia doktora habilitowanego wspomniany powyżej brak osadzenia w aktualnym międzynarodowym kontekście badawczym oraz w międzyinstytucjonalnym i międzynarodowym dyskursie naukowym zostanie zapewne uwzględniony in minus. Niemniej należy stwierdzić, że dorobek dr Danuty Roszko w zakresie działalności badawczej jest tematycznie ambitny i reprezentuje przyzwoity poziom naukowy, i że realizowane przy jej udziale oraz kierowane przez nią projekty w zakresie lingwistyki korpusowej i inżynierii lingwistycznej mają duże znaczenie dla lituanistyki i bałtystyki. Wymienione dokonania można uznać za znaczący wkład w polską lituanistykę i za podstawę do przyznania stopnia doktora habilitowanego.

20 sierpnia 2015

prof. dr hab. Axel Holvoet